

Xây dựng hệ thống dự án học tập theo hướng Tích hợp giáo dục giá trị văn hóa truyền thống trong dạy học Ngữ văn nhằm phát triển phẩm chất, năng lực cho học sinh phổ thông

Dương Thu Hằng*, Vũ Thị Quế**

*PGS.TS Trường ĐHSP Thái Nguyên

**GV Trường THPT Cao Phong, huyện Cao Phong, tỉnh Hoà Bình

Received: 8/7/2024; Accepted: 11/7/2024; Published: 18/7/2024

Abstract: A valuable literary work always contains within it the true values of the culture of one's homeland in a specific aspect. Therefore, to meet the goal of forming and developing qualities and capacities for high school students according to current educational innovation requirements, improving the effectiveness of teaching and learning Literature in schools is currently being implemented. interested in many aspects. This article refers to research into building a learning project system in the direction of integrating traditional cultural value education in Literature teaching as a positive solution that needs to be implemented to contribute to the development of cultural values. quality and capacity for high school students.

Keywords: Learning project, integrated education, traditional cultural values

1. Đặt vấn đề

Mục tiêu của chương trình giáo dục phổ thông (GDPT) mới là hướng đến phát triển cho học sinh (HS) những phẩm chất chủ yếu và năng lực cốt lõi. Những phẩm chất chủ yếu là: yêu nước, nhân ái, chăm chỉ, trung thực, trách nhiệm. Năng lực cốt lõi bao gồm năng lực chung (được phát triển, phát triển thông qua tất cả các môn học và hoạt động giáo dục) như năng lực tự chủ và tự học, năng lực giao tiếp và hợp tác, năng lực giải quyết vấn đề và sáng tạo; năng lực đặc thù (được phát triển, phát triển chủ yếu thông qua một số môn học và hoạt động giáo dục nhất định) như năng lực ngôn ngữ, năng lực tính toán, năng lực khoa học, năng lực công nghệ, năng lực tin học, năng lực thẩm mỹ, năng lực thể chất. Để đáp ứng nhu cầu đổi mới đó, hàng loạt các vấn đề quan thiết được đặt ra đối với giáo viên (GV) phổ thông, trong đó việc đổi mới nội dung, hình thức tổ chức, phương pháp (PP) dạy học và quy trình đánh giá kết quả học tập theo hướng tiếp cận phẩm chất và năng lực người học được coi là những vấn đề then chốt, quyết định chất lượng giáo dục (GD).

Bản chất của mỗi tác phẩm văn học chân chính xét đến cùng là những vấn đề của cuộc sống và con người bởi “Văn học là nhân học”, “Văn học là cuộc sống”... Vì vậy, so với các môn khác, môn Ngữ văn được xác định là môn học có ưu thế lớn trong việc

phát triển phẩm chất và năng lực cho HS phổ thông: “Ngữ văn là môn học mang tính công cụ và tính thẩm mỹ - nhân văn; giúp HS có phương tiện giao tiếp, làm cơ sở để học tập tất cả các môn học và hoạt động GD khác trong nhà trường; đồng thời cũng là công cụ quan trọng để giáo dục HS những giá trị cao đẹp về văn hóa, văn học và ngôn ngữ dân tộc; phát triển ở HS những cảm xúc lành mạnh, tình cảm nhân văn, lối sống nhân ái, vị tha,... Thông qua các văn bản ngôn từ và những hình tượng nghệ thuật sinh động trong các tác phẩm văn học, bằng hoạt động đọc, viết, nói và nghe, môn Ngữ văn có vai trò to lớn trong việc giúp HS phát triển và phát triển những phẩm chất tốt đẹp cũng như các năng lực cốt lõi để sống và làm việc hiệu quả, để học suốt đời”. Trong khi đó, việc dạy học Ngữ văn hiện nay về cơ bản còn nhiều hạn chế như: nặng về lí thuyết, chưa gắn văn chương với cuộc sống, không phát huy được tính tích cực chủ động của HS, hiệu quả GD chưa cao... Vì vậy, câu hỏi làm thế nào để môn Ngữ văn thực sự phát huy được ưu thế vượt trội của mình trong việc phát triển phẩm chất và năng lực cho HS phổ thông đến nay vẫn chưa có lời đáp.

Trong xu thế toàn cầu hóa hiện nay, thế giới đã và đang trở thành một cái làng toàn cầu *global village* về mọi phương diện. Riêng bình diện văn hóa, toàn cầu hóa làm cho nhân loại trên khắp thế giới trở nên

giống nhau hay khác nhau hơn, là câu hỏi thường được đặt ra trong các cuộc trao đổi về toàn cầu hóa văn hóa. Không thể phủ nhận một sự thật trong thực tế hội nhập ngày nay, một số giá trị văn hóa truyền thống đang dần bị mai một và mất đi. Trong khi đó, với đặc trưng tâm sinh lý lứa tuổi, HS phổ thông có xu hướng chạy theo cái mới, rất dễ bị kích động đến tư tưởng, tình cảm cũng như hành vi. Trên thực tế, không ít HS đang lãng quên các giá trị văn hóa truyền thống, có lối sống tiêu cực, sùng bái văn hóa ngoại lai... Vì vậy, việc GD giá trị văn hóa truyền thống được các tác giả gửi gắm trong các tác phẩm văn học là việc làm quan thiết, giúp cho thế hệ trẻ - những chủ nhân của tương lai đất nước có đủ tâm, đủ tài tiếp bước cha ông. Đây chính là cội nguồn sức mạnh của dân tộc ta trong bối cảnh “chiến tranh văn hóa”, “xung đột văn minh”, “vấn đề sắc tộc và tôn giáo” hiện nay.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Dạy học theo Dự án

Dự án (Project) được hiểu là một đề án, một dự thảo hay một kế hoạch cần được thực hiện nhằm đạt mục đích đề ra. Ban đầu, khái niệm này được sử dụng phổ biến trong hầu hết các lĩnh vực kinh tế - xã hội và trong các nghiên cứu khoa học. Đến đầu thế kỉ XX, các nhà sư phạm Mỹ đã xây dựng cơ sở lí luận cho *phương pháp dự án* (The project Method) và coi đó là một PP dạy học quan trọng để thực hiện nội dung dạy học lấy HS làm trung tâm, nhằm khắc phục nhược điểm của dạy học truyền thống coi GV là trung tâm. Ở VN, từ năm 2003 đã có khá nhiều bài báo viết về sự tiếp cận dạy học dự án từ góc độ lí luận trên các tạp chí và Website. Có nhiều quan niệm và định nghĩa khác nhau về dạy học dự án nhưng khái niệm được nhiều người biết đến là: *Dạy học dự án là một PP dạy học, trong đó người học thực hiện một nhiệm vụ học tập phức hợp, có sự kết hợp giữa lí thuyết và thực tiễn, thực hành, tạo ra các sản phẩm có thể giới thiệu. Nhiệm vụ này được người học thực hiện với tính tự lực cao trong toàn bộ quá trình học tập, từ việc xác định mục đích, lập kế hoạch, đến việc thực hiện dự án, kiểm tra, điều chỉnh, đánh giá quá trình và và kết quả thực hiện.* Theo đó, việc áp dụng mô hình dạy học theo dự án vào việc *xây dựng các dự án học tập cụ thể theo hướng tích hợp giá trị văn hóa truyền thống trong dạy - học Ngữ văn* sẽ mở ra cho người dạy cũng như người học một hướng tiếp cận mới cụ thể, thiết thực, hiệu quả hơn. Điều này phù hợp với chủ trương “đổi mới căn bản và toàn diện GD” của Đảng và Nhà nước hiện nay.

2.2. Hệ giá trị văn hóa truyền thống trong tác phẩm văn học

Giá trị văn hóa truyền thống (*traditional cultural values*) là tập hợp những nhân tố tích cực, phổ biến về tư tưởng, tình cảm, thói quen, tập quán, lối sống và cách ứng xử của một cộng đồng người nhất định, được hình thành và phát triển trong lịch sử, đã trở nên ổn định và lưu truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác.

Trong suốt chiều dài lịch sử của dân tộc, biết bao giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp của con người VN đã được hình thành, được dư luận xã hội cổ vũ, trở thành lương tâm và danh dự của mỗi con người VN, tiêu biểu như: *Tinh thần yêu nước; tinh thần tự chủ, tự lực, tự cường, ý thức độc lập tự do; tinh thần nhân ái, khoan dung; tinh thần đoàn kết; tinh thần cần cù, tiết kiệm; tinh thần hiếu học; tinh thần mong muốn cuộc sống bình dị, yên ổn trong hòa bình, đề cao các giá trị văn hóa làng xã, dòng họ, gia đình; giản dị, khiêm tốn, chất phác, thật thà...* Đó là những giá trị văn hóa truyền thống cơ bản, vô cùng quý báu, đã tạo nên cốt cách riêng biệt của con người VN.

Một tác phẩm văn học (TPVH) có giá trị luôn chứa đựng bên trong những giá trị đích thực về chính nền văn hóa của quê hương đất nước mình ở một phương diện cụ thể nào đó. Nhìn tổng thể, có thể nhận ra 02 hệ giá trị văn hóa truyền thống tiêu biểu của văn học VN là truyền thống yêu nước và truyền thống nhân đạo. Truyền thống yêu nước là đặc điểm nổi bật trong đời sống văn hóa tinh thần của người Việt, là di sản quý báu của dân tộc được hình thành từ rất sớm, được củng cố và phát huy qua hàng ngàn năm lịch sử. Biểu hiện của chủ nghĩa yêu nước trong văn học trung đại là: *Ý thức độc lập tự chủ, tự cường, tự hào dân tộc, lòng căm thù giặc, tinh thần quyết chiến quyết thắng kẻ thù xâm lược, tự hào trước chiến công thời đại, trước truyền thống lịch sử, biết ơn, ca ngợi những người hi sinh vì đất nước, tình yêu thiên nhiên đất nước...* Truyền thống nhân đạo là tài sản tinh thần quý báu tạo nên sức mạnh to lớn của một quốc gia, dân tộc. Biểu hiện của truyền thống nhân đạo trong văn học VN trung đại rất phong phú, đa dạng; đó là lòng thương người; lên án, tố cáo những thế lực bạo tàn chà đạp lên con người; khẳng định, đề cao con người (phẩm chất, tài năng, khát vọng chân chính về quyền sống, quyền hưởng hạnh phúc, tự do, khát vọng về công lí, chính nghĩa...); đề cao những quan hệ đạo đức, đạo lí tốt đẹp giữa người với người...

Những điểm tích cực, tiến bộ về văn hóa ứng xử

của cha ông trong các TPVH trung đại (bao gồm: thái độ, hành động phân xử, thể ứng xử, đối ứng với một thái độ, hành vi khác thể hiện triết lý sống, các lối sống, lối suy nghĩ, lối hành động của một cá nhân, cộng đồng người trong việc trong việc ứng xử và giải quyết những mối quan hệ giữa con người với tự nhiên, với xã hội từ nhỏ đến lớn) thể hiện sâu sắc trong các TPVH tiêu biểu cần được chuyển giao lại cho thế hệ trẻ trong thời đại mới. Đây cũng là một phương thức hữu hiệu để TPVH sống được cùng năm tháng.

2.3. Một số phương án tích hợp giá trị văn hóa truyền thống trong dạy học Ngữ văn ở trường phổ thông

Căn cứ vào tính mở của Chương trình GDPT mới với các đặc điểm cơ bản là: (1) Chương trình bảo đảm định hướng thống nhất và những nội dung GD cốt lõi, bắt buộc đối với HS toàn quốc, đồng thời trao quyền chủ động và trách nhiệm cho địa phương và nhà trường trong việc lựa chọn, bổ sung một số nội dung giáo dục và triển khai kế hoạch giáo dục phù hợp với đối tượng GD và điều kiện của địa phương, của cơ sở GD, góp phần bảo đảm kết nối hoạt động của nhà trường với gia đình, chính quyền và xã hội; (2) Chương trình chỉ quy định những nguyên tắc, định hướng chung về yêu cầu cần đạt về phẩm chất và năng lực của HS, nội dung giáo dục, PP giáo dục và PP đánh giá kết quả giáo dục, không quy định quá chi tiết, để tạo điều kiện cho tác giả SGK và GV phát huy tính chủ động, sáng tạo trong thực hiện CT; (3) Chương trình bảo đảm tính ổn định và khả năng phát triển trong quá trình thực hiện cho phù hợp với tiến bộ khoa học - công nghệ và yêu cầu của thực tế.

Và các công văn hướng dẫn thực hiện chương trình GDPT mới là CV 5512, 2613, 4040...; có thể hướng tới 03 phương án tích hợp GD giá trị văn hóa truyền thống trong dạy học các TPVH Việt Nam như sau:

- Một là thiết kế và tổ chức các hoạt động ngoại khóa trong quá trình dạy học. Ví dụ: Hoạt động trải nghiệm sáng tạo chủ đề: “Cuộc hội ngộ của những danh tướng thời Trần”, “Truyền thống hiếu học”, “Cặp lá yêu thương”, “Đề giờ cuốn đi”...

- Hai là xây dựng kế hoạch bài dạy và tổ chức dạy học các chủ đề văn học cụ thể theo hướng tích hợp GD giá trị văn hóa truyền thống cho người học.

- Ba là xây dựng kế hoạch bài dạy và tổ chức dạy học các TPVH Việt Nam cụ thể theo hướng tích hợp giáo dục giá trị văn hóa truyền thống cho người học.

3. Kết luận

Nghiên cứu và xây dựng hệ thống dự án học tập

theo hướng tích hợp GD giá trị văn hóa truyền thống trong dạy học Ngữ văn nhằm phát triển phẩm chất và năng lực cho HS phổ thông là hoạt động GD có tính cấp thiết, vừa có ý nghĩa khoa học, vừa có giá trị thực tiễn. Nghiên cứu, xây dựng và chuyển giao được một số dự án học tập theo hướng tích hợp GD giá trị văn hóa truyền thống trong dạy học Ngữ văn nhằm phát triển phẩm chất và năng lực cho HS phổ thông cho nhiều địa phương khác nhau sẽ góp phần hiện thực hóa mục tiêu của chương trình GDPT 2018; cung cấp những căn cứ khoa học, những gợi ý hữu ích cho việc phát triển một nền GD bền vững của đất nước.

Tài liệu tham khảo

[1]. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Chương trình giáo dục phổ thông tổng thể* (ban hành 26/12/2018). Hà Nội

[2]. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Chương trình giáo dục phổ thông môn Ngữ văn*. Hà Nội

[3]. Nguyễn Đức Chính (2015), *Phát triển chương trình giáo dục*, NXBĐH Quốc gia Hà Nội.

[4]. Dương Thu Hằng (2015), *Tích hợp giáo dục giá trị văn hóa truyền thống trong dạy - học tác phẩm văn học Việt Nam trung đại ở trường PT*, Tạp chí Giáo dục, số 354, kỳ 2 tháng 3, tr.46-49. Hà Nội

[5]. Dương Thu Hằng (2015), *Truyền thống hiếu học của người Việt nhìn từ sáng tác của Nguyễn Khuyến*, Tạp chí Văn hóa Nghệ thuật, số 370, tr. 85-88. Hà Nội

[6]. Nguyễn Thanh Hùng (2006). *Tích hợp trong dạy học Ngữ văn*. Tạp chí Khoa học Giáo dục, số 6, tr 9-13. Hà Nội

[7]. Phạm Hồng Quang (2009), *Đào tạo giáo viên theo định hướng năng lực* - Tạp chí Giáo dục. Hà Nội

[8]. Trần Thị Thanh Thủy (2016). *Dạy học tích hợp phát triển năng lực học sinh*, quyển 2. NXBĐHSP. Hà Nội

[9]. Nguyễn Tiến Dũng (2019), *Một số giải pháp giáo dục giá trị văn hoá truyền thống cho sinh viên dân tộc thiểu số ở Trường Cao đẳng Sư phạm Gia Lai*, Tạp chí Giáo dục, số 449, tr 42-45.

[10]. Đỗ Thị Thanh Hà - Cao Thị Hoa (2019), *Giáo dục giá trị văn hóa truyền thống cho sinh viên Việt Nam trong giai đoạn hiện nay, Kỉ yếu Hội thảo quốc tế “Giáo dục giá trị trong nhà trường”*, NXB Đại học Huế.

[11]. Phan Minh Tiên (2019), *Giáo dục giá trị trong nhà trường, Kỉ yếu hội thảo quốc tế “Giáo dục giá trị trong nhà trường”*, NXB Đại học Huế.